

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.124>

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ

Куций В.В.,

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ

e-mail: absord@ukr.net

Куций В.В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

У науковій статті розкривається питання виокремлення та характеристика обставин, що підлягають встановленню під час розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. В результаті ґрунтовного дослідження, аналізу публікацій науковців криміналістів та процесуалістів, з'ясовано, що на сучасному етапі розвитку, вказане питання залишається не достатньо дослідженим. Виокремлені позиції науковців які визначають, що розроблення окремих методик розслідування кримінальних правопорушень повинно починатися з визначення кола завдань і обставин, що підлягають встановленню.

В результаті аналізу вчених-криміналістів та загальноновизнаних обставин, які підлягають встановленню доведено, що до обставин, які необхідно з'ясувати у ході виявлених протиправних дій пов'язаних з незаконним водним добувним промислом слід віднести: подія незаконного водного добувного промислу в частині наявності криміналістично значимих ознак правопорушення передбаченого ст. 249 КК України (час, місце, обстановка готування, вчинення, приховування; знаряддя, засоби та спосіб застосування; особа злочинця, мотиви та мета), як першочергової, оскільки своєчасна та об'єктивна оцінка аналізованої ситуації дозволяє оперативну і правильно прийняти відповідні організаційні рішення щодо початку досудового розслідування, що позитивно вплине на наступний етап; винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення (головне – чи підпадають ознаки вчиненого діяння під нормативно-правові заборони вилову; які саме вимоги були порушені при здійсненні вилову риби); вид і розмір завданої істотної шкоди за результатами вчинення незаконного вилову риби; розмір матеріальної шкоди завданої довікілью протиправним діянням; встановлення

свідків події, а також обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (наявність спільників, груповий характер, масовий вилов риби тощо).

З'ясування виокремлених у науковій статті обставин, сприяє належній подальшій організації розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

Ключові слова: обставини, що підлягають встановленню, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, кримінальне провадження, розслідування.

Kutsiy V.V. Circumstances to be established during the investigation of illegal employment in fish, game or other water extractive fishing.

The scientific article reveals the issue of identifying and characterizing the circumstances to be established during the investigation of illegal employment in fish, game or other water extractive fishing. As a result of thorough research and analysis of publications by criminologists and proceduralists, it was found that at the current stage of development, the specified issue remains insufficiently researched. Distinguished positions of scientists who determine that the development of separate methods of investigation of criminal offenses should begin with the definition of the range of tasks and circumstances to be established.

As a result of the analysis of forensic scientists and generally recognized circumstances to be established, it has been proven that the circumstances that need to be clarified in the course of detected illegal actions related to illegal water extractive fishing should include: the event of illegal water extractive fishing in terms of the presence of forensically significant signs of an offense under Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine (time, place, circumstances of preparation, commission, concealment; tools, means and method of use; identity of the criminal, motives and purpose), as a priority, since a timely and objective assessment of the analyzed situation

allows prompt and correct adoption of relevant organizational decisions regarding the initiation of a pre-trial investigation, which will positively affect the next stage; culpability in committing a criminal offense, form of guilt, motive and purpose of committing a criminal offense (the main thing is whether the signs of the committed act fall under the legal prohibitions of fishing; what exact requirements were violated when fishing was carried out); the type and amount of significant damage caused as a result of illegal fishing; the amount of material damage caused to the environment by an illegal act; identification of witnesses to the event, as well as circumstances that affect the severity of the committed criminal offense (presence of accomplices, group nature, mass fishing, etc.).

Clarification of the circumstances highlighted in the scientific article contributes to the proper further organization of the investigation of illegal employment in fish, game or other water extractive fishing.

Key words: circumstances to be established, illegal occupation of fish, game or other aquatic extractive industry, criminal proceedings, investigation.

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає складний період розвитку, ознаки якого є дуже суперечливими. Глобалізація, яка раніше була домінуючим трендом, тепер зіштовхується з обмеженнями, що виникають внаслідок її власного поширення. Суперечності між глобалізацією та локалізацією, які завжди існували, тепер проявляються у гострих конфліктних формах. Відбуваються значущі геополітичні, геоекономічні та геосоціальні зміни, які породжують нові, раніше невидані ризики та загрози. Це порушує усталені зв'язки та збільшує невизначеність у розвитку. Така ситуація змушує шукати внутрішні опори стійкості, що часто призводить до протекціоністської політики. Одним з напрямів такого пошуку є формування та реалізація стратегії національного укоріненого розвитку. Тому, в Україні на сьогоднішній день дуже важливою є проблема забезпечення безпеки у різних галузях господарювання, не виключенням стало й рибне господарство.

Мета дослідження полягає у виокремленні обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

Стан опрацювання проблематики. Існує багато праць, які присвячені питанням обставин, які підлягають встановленню по окремих видах кримінальних правопорушень. Основними науковцями, які опікувалися вказаним питанням були вчені-процесуалісти та криміналісти: Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, В.І. Галаган,

В.А. Журавель, В.С. Кузьмічов, В.В. Лисенко, М.В. Салтевський, В.В. Тищенко, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько та інші. Проте, окремого дослідження, яке б стосувалося виокремленні обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, не проводилося.

Виклад основного матеріалу. Початковий етап розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є суто криміналістичним поняттям, яке використовується для позначення певного періоду досудового розслідування. Під час цього етапу дізнавач та слідчий провадять процесуальні дії для встановлення усіх обставин кримінального протиправного діяння та особи підозрюваного.

Для повного, всебічного та об'єктивного дослідження кримінального провадження слідчий повинен встановити не лише коло обставин, що підлягають доказуванню (ст. 91 КПК України), а й усі факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, правильної кваліфікації вчиненого та призначення справедливої міри покарання. Перелік таких обставин визначають у кожному випадку окремо, виходячи з предмета й меж доказування, кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення та обставин, зумовлених особливостями кожного провадження. Не випадково дехто з науковців прямо зазначає, що розроблення окремих методик розслідування повинно починатися з визначення кола завдань і обставин, що підлягають встановленню.

Ознайомлення з науковою літературою показує, що вчені мають різні погляди на те, які обставини підлягають з'ясуванню в кожному кримінальному провадженні і як саме вони формують предмет доказування [1, с. 258].

У нашому випадку, використовуючи пропозицію В.В. Тіщенка [2, с. 212] щодо групування обставин, які підлягають установленню, та з урахуванням результатів нашого дослідження і аналізу спеціальних літературних джерел присвячених розглянутій та спорідненій проблематиці, ми визначили наступні групи обставин, які потрібно вивчати під час досудового розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом:

✓ подія незаконного водного добувного промислу (час, місце та обстановка вчинення). Вважаємо за необхідне виділення цієї обставини як першочергової, оскільки своєчасна та об'єктивна оцінка аналізованої ситуації дозволяє оперативно і правильно прийняти відповідні організаційні рішення щодо початку досудового розслідування, що позитивно вплине на наступний етап.

✓ винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

✓ вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

✓ обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження [3].

На практиці досить спірним є питання про розмежування екологічних кримінальних правопорушень та адміністративних проступків, оскільки близько 60 % норм екологічного права, що містяться в КК України, схожі на норми адміністративного законодавства. Також, складність полягає у тому, що для достовірного встановлення наявності шкоди потрібно провести цілий комплекс процесуальних дій та організаційних заходів, проведення яких неможливе без внесення відомостей про подію правопорушення до ЄРДР.

Варто підтримати вчених-криміналістів й до обставин, які необхідно з'ясувати у ході виявлених протиправних дій пов'язаних з незаконним водним добувним промислом слід віднести:

✓ Чи дійсно було вчинено незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, у чому воно виражалось.

✓ Час, місце, обстановка готування, вчинення та приховування.

✓ Знаряддя, засоби та спосіб застосування.

✓ Особа злочинця, співучасників, роль кожного з них на стадії готування, вчинення та приховування кримінального правопорушення.

✓ Мотиви та мета.

✓ Причинно-наслідковий зв'язок.

✓ Чи притягувалася раніше така особа до кримінальної (або адміністративної) відповідальності.

✓ Чи завдано матеріальної шкоди; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (враховується вартість, екологічна цінність, кількість добутого, пошкодженого чи знищеного, а також розмір шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу) [4].

У свою чергу, Д.П. Гаращук такий перелік доповнила та розширила про що ми звертаємо увагу у нашому дослідженні [5, с. 110–112].

Такі обставини впливають на наявний доказовий матеріал, що впливає на прийняття уповноваженим суб'єктом рішення про внесення відомостей до ЄРДР та кваліфікацію кримінального протиправного діяння. Водночас, щодо окремих з них викликає заперечення з приводу віднесення їх до встановлення обставин на початку досудового розслідування.

На нашу думку, до обставин, які необхідно з'ясувати у ході виявленого правопорушення слід віднести:

– подія незаконного водного добувного промислу в частині наявності криміналістично значимих ознак правопорушення передбаченого ст. 249 КК України (час, місце, обстановка готування, вчинення, приховування; знаряддя, засоби та спосіб застосування; особа злочинця, мотиви та мета), як першочергової, оскільки своєчасна та об'єктивна оцінка аналізованої ситуації дозволяє оперативну і правильно прийняти відповідні організаційні рішення щодо початку досудового розслідування, що позитивно вплине на наступний етап;

– винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення (головне – чи підпадають ознаки вчиненого діяння під нормативно-правові заборони вилову; які саме вимоги були порушені при здійсненні вилову риби);

– вид і розмір завданої істотної шкоди за результатами вчинення незаконного вилову риби; розмір матеріальної шкоди завданої довіллю протиправним діянням;

– встановлення свідків події, а також обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (наявність спільників, груповий характер, масовий вилов риби тощо).

Слід враховувати, що для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР може бути: 1) відібрано пояснення; 2) проведено медичне освідчування; 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Після проведення усіх першочергових дій предмет злочинного посягання вилучається у відповідності до ч. 3 ст. 214, ст. 298-3 КПК України якщо наявні ознаки протиправного діяння за ч. 1 ст. 249 КК України й протоколом огляду за наявності ознак ч. 2 ст. 249 КК України з подальшим приєднанням речових доказів до матеріалів кримінального провадження та їх зберіганням відповідно до ст. 100 КПК України та «Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження» (2012 р.) [6].

Звернімо увагу, що у статті 298-3 КПК України фактично закріплений захід забезпечення кримінального провадження - тимчасове вилучення майна. Під час застосування цього заходу обмежується право власності особи - право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, яке передбачене ст. 41 Конституції України [7]. З метою зменшення обмежень законодавець наголошує на тимчасовості вилучення майна і передбачає обов'язковий судовий контроль через подання прокурором або слідчим клопотання про арешт майна за погодженням з прокурором [8].

Наприклад, протоколом огляду місця події та фототаблицями, з яких вбачається, що на березі річки Ушиця поблизу с. Вахнівці Новоушицького району Хмельницької області обвинувачений без належного дозволу, забороненими знаряддями лову - сітками, незаконно займався рибним добувним промислом. Постановою про визнання речовими доказами та приєднання до матеріалів кримінального провадження, відповідно до якої дюралевий човен, дві рибальські сітки довжиною 80 м, висотою м, вічко 70x70 мм, п'ять рибальських сіток довжиною 80 м, висотою 5,5 м, вічко 50x50 мм та рибу у кількості 146 штук, а саме: 26 шт. судака звичайного, 92 шт. коропа (сазана), 3 шт. щук, 2 шт. ляща, 8 шт. окуня, 9 шт. карася сріблястого, 6 шт. пліток (тарань) визнано речовими доказами у кримінальному провадженні та передано на зберігання Управлінню державного агентства рибного господарства у Чернівецькій області. Речові докази: металевий човен без бортового номеру, дві рибальські сітки довжиною 80 м, висотою 5 м, вічко 70x70 мм, п'ять рибальських сіток довжиною 80 м, висотою 5,5 м, вічко 50x50 мм та рибу у кількості 146 штук, а саме: 26 шт. судака звичайного, 92 шт. коропа (сазана), 3 шт. щук, 2 шт. ляща, 8 шт. окуня, 9 шт. карася сріблястого, 6 шт. пліток (тарань), які передано на зберігання Управлінню державного агентства рибного господарства у Чернівецькій області - конфіскувати у власність держави. Вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого КПК України, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції [9].

Підтримуючи Д.П. Гаращук [5, с. 113], але з уточненням, для збереження слідів незаконного зайняття рибним добувним промислом уповноваженій особі на проведення досудового розслідування необхідно вжити наступні заходи:

1. Прийняти процесуальне рішення про визнання вилученої риби в ході проведення огляду місця події речовим доказом й додатково оглянути протоколом огляду, винести постанову

про визнання речових доказів згідно зі ст. 40, 98, 100, 110 КПК України.

2. Риба, як продукт швидкого псування, відповідно до ст. 100 КПК України не може бути відразу реалізована та знищена, а підлягає фіксації за допомогою фотографування або відеозапису, детальному опису та збереженню як речовий доказ. За договором укладеним між Головним управлінням Національної поліції в області та підприємством вилучена риба передається на тимчасове зберігання до отримання ухвали слідчого судді про арешт майна та надання дозволу на його реалізацію. Наприклад, постановою слідчого СВ Примоського ВП Бердянського ВП ГУНП в Запорізькій області від 27.02.2019 у кримінальному провадженні в якості речового доказу визнано тюльку свіжоморожену вагою 3411 кг. які передано відповідно до акту приймання-передачі 26.02.2019 на зберігання на ПП «РКП «Маяк» через головного державного інспектора Азовського рибоохоронного патруля.

Водночас, до суду надійшло клопотання директора РКП «Маяк» про знищення або зміну порядку зберігання речових доказів. У судовому засіданні представник потерпілого РКП «Маяк» адвокат підтримав заявлене письмове клопотання директора РКП «Маяк» ОСОБА_4 про знищення або зміну порядку зберігання речових доказів, просив його задовольнити.

Прокурор у судовому засіданні заперечувала проти задоволення клопотання, оскільки речові докази у даному кримінальному провадженні судом на даний час не досліджувались, тому вважає, що клопотання директора РКП «Маяк» є передчасним. Зазначене питання повинно бути вирішено під час остаточного рішення по даному кримінальному провадженні. Обвинувачений, захисник заперечували проти задоволення клопотання й просили в задоволенні клопотання відмовити. Зокрема послалися на те, що відповідно до ч. 3 ст. 350 КПК України таке клопотання може бути заявлено лише учасниками кримінального провадження, зокрема потерпілим, а не просто директором РКП «Маяк». На зберігання риби було укладено цивільно-правовий договір, яким врегульовано всі необхідні питання та на підставі якого можуть вирішуватися всі можливі спори. Оскільки зазначена риба є речовим доказом в даному кримінальному провадженні, задоволення клопотання не є можливим. Інші учасники провадження просили вирішити клопотання на розсуд суду [10].

3. Прокурор або слідчий або дізнавач можуть скласти клопотання про арешт майна та надання дозволу на його реалізацію або знищення за погодженням з прокурором й не пізніше наступного робочого дня з моменту вилучення майна подати слідчому судді.

4. Після подання клопотання слідчому судді, отримати ухвалу про арешт майна та надання дозволу на його реалізацію.

Така етапність дій зі збереження речових доказів зумовлює виконання завдань кримінального провадження передбачених ст. 2 КПК України на початковому та наступному етапах досудового розслідування, а також під час проведення слідчих (розшукових) дій (обшук, допит, огляд та ін.).

Висновки. Початок кримінального провадження є етапом досудового розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом на якому відбувається виявлення протиправного діяння передбаченого ст. 249 КК України; вирішення тактичних завдань зі збирання вихідної інформації про вчинене кримінальне правопорушення; встановлення обставин, достатніх для його попередньої кримінально-правової кваліфікації; визначення першочергових процесуальних дій. З'ясування виокремлених у науковій статті обставин, сприяє належній подальшій організації розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Одерій О.В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
2. Тіщенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 445 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI ; зі змін. та допов. станом на 2024 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О.І. Гарасимів, О.М. Дуфенюк, О.В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.
5. Гаращук Д.П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом: дис... докт. філос. : 081 – Право. Дніпро, 2024. 269 с.
6. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text>.
7. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
8. Матвійчук В.О. Особливості початку досудового розслідування у формі дізнання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 352–355.
9. Справа № 680/1012/18. *Дунаєвецький районний суд Хмельницької області*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79597271>.
10. Справа № 310/3985/18. *Бердянський міськрайонний суд Запорізької області*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/101791373>.